

Domstolar

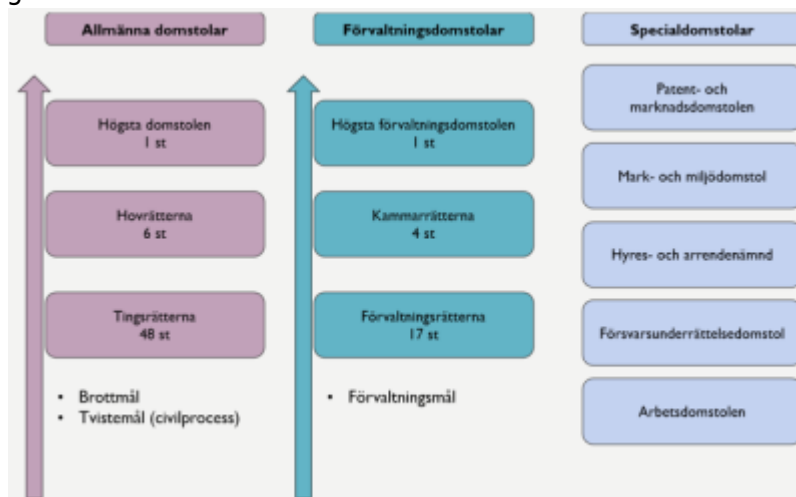
Introduktion - Domstolar - Tvistemål

Frågor:

- Vilka mål tas upp i de allmänna domstolarna?
- Varför finns det flera instanser?
- Varför finns det specialdomstolar?
- Varför, tror du, är domarens roll så stark?
- Vilka två typer av domare dömer vid tingsrätt?
- Hur ser sammansättningen ut i tvistemål och brottmål i tingsrätt?
- Vad är syftet med nämndemän?
- Vid vilken domstol ska ett tvistemål väckas?
- Vem är part och vem har talerätt?
- Får vem som helst vara ombud?

I Sverige finns en lång rad olika domstolar. Vi kommer i detta moment endast titta närmare på de allmänna domstolarna. Men vi ska kort redogöra för vilka domstolar som finns.

Domstolarna i Sverige delas upp i tre kategorier:

- **Allmänna domstolar** – hanterar tvistemål och brottmål
- **Förvaltningsdomstolar** – hanterar offentlig rätt, hit vänder man sig om man vill överklaga ett myndighetsbeslut. Dessa kallas för förvaltningsmål.
- **Specialdomstolar** – är särskilda domstolar som upprättats för att hantera särskilda frågor. Dessa domstolar får därför en specialkompetens att hantera specifika frågor.

Allmänna domstolar

I de allmänna domstolarna hanteras alltså tviste- och brottmål. Huvudsaklig lagstiftning för process i

de allmänna domstolarna är rättegångsbalk. Första instans är **tingsrätt**. Sverige är uppdelat i 48 domkretsar (se karta) som har varsin tingsrätt. Att tingsrätt är första instans innebär att alla rättegångar måste starta i tingsrätt. Det spelar ingen roll om det är tvistemål eller brottmål.

Vilken domstol man hamnar vid kommer hanteras längre fram. Men kortfattat kan man säga att vid brott ska tingsrätt som ligger närmast den plats där brottet har begåtts ska användas. Vid tvistemål ska den tingsrätt där svarande har sin hemvist (bor) användas (svarande är den som blir stämd av någon – mer om detta längre fram).

Nästa instans är **hovrätt**. Dit kan mål från tingsrätten överklagas (efter prövningstillstånd). Prövningstillstånd meddelas i fyra fall:

1. Om det finns anledning att betvivla riktighet i tingsrättens dom
2. Om det inte går att bedöma riktigheten av tingsrättens avgörande
3. Om avgörandet rör en principiellt intressant fråga
4. Om det finns synnerliga skäl för fullständig överprövning

Det finns sex hovrätter (se karta). Av tvistemålen är det ca fyra procent av målen i tingsrätt som överklagas. Av brottmålen är det cirka tio procent som överklagas. Hur ofta ändras domen i hovrätten? Av de fall som överklagas ändras ca 8 500. Det innebär totalt att ca 5 % av alla domar i tingsrätt ändras i hovrätt.

Tredje och sista instans är** Högsta domstolen**. Dit kommer endast en bråkdel av målen från underinstanserna. Det krävs prövningstillstånd (högre krav än vid hovrättens prövningstillstånd). Prövningstillstånd meddelas om det finns ett principiellt intresse (prejudikatdispens) och i övrigt om det finns synnerliga skäl (extraordinär dispens). Varje år överklagas ca 6000 mål och av dessa beviljas ca 200 prövningstillstånd. Det motsvarar ca 1 promille av alla mål under ett år.

Mål vid allmänna domstolar

I tingsrätterna inkommer en mängd mål årligen. Dessa kan i sin tur delas upp i olika typer (vi ska endast titta närmare på några kategorier).

I **tvistemål** skiljer man mellan förmögenhetsrättsliga mål (**dispositiva**) och familjerättsliga (**indispositiva**).

Dispositiva mål

Förmögenhetsrättsliga mål är mål där parter är oense om något, hur ett avtal ska tolkas, om någon är skyldig annan pengar, vem som är ägare till en sak eller skadestandsfrågor. Gemensamt för alla fall är att pengar eller äganderätt ligger i botten. Ofta handlar sådana fall om att tolka avtal i anslutning till gällande rätt. I grund och botten är frågorna dispositiva, det innebär att parterna själva kan välja att lösa tvisten genom att komma överens. 2021 inkom ca 46 000 fall av denna kategori.

Indispositiva mål

I denna kategori hamnar alla frågor som rör familjer i fråga om äktenskapsskillnad (skilsmässa), vårdnad av barn, underhåll till barn och faderskap till barn. Dessa frågor skiljer sig från de familjerättsliga, de är **indispositiva**. Det innebär att parterna inte själva kan bestämma över dessa frågor (till exempel måste barnets bästa beaktas vid frågor om vårdnad, boende och umgänge – och domstolen kan gå emot båda föräldrarnas vilja). 2021 inkom ca 27 000 fall av denna kategori.

Brottmål

När ett brott som rån eller misshandel begås, följer en brottmålsprocess som inkluderar polis, åklagare, domstol och kriminalvård. Polisen utreder brottet och om det finns tillräckligt med bevis, väcker åklagaren åtal mot den misstänkte. I domstolen bedöms den tilltalades skuld opartiskt baserat på bevisen som parterna presenterar. Processen är **ackusatorisk**, vilket innebär att åklagaren och den tilltalade är jämbördiga parter, och domstolen har inte som huvuduppgift att utreda brottet utan att bedöma bevisningen.

Domstolen har rätt att vid behov begära ytterligare bevis och har även viss frihet i brottsrubricering och påföljdsval. Rollerna för försvarare, målsägande och målsägandebiträde är också centrala för processen. Sammantaget är syftet med brottmålsprocessen inte bara att döma enskilda brott, utan också att påverka samhällsnormer och förebygga brott genom rättspraxis och avskräckning.

Domare

För att bli en **ordinarie domare** (juristdomare) i svensk domstol måste man först klara juristexamen (4,5 år). Därefter måste man få notarietjänst på domstol för att i totalt sex år jobba i olika tjänster (notarie, fiskal och assessor) innan man är färdig. Att bli domare i Sverige kräver alltså minst 10,5 år.

För att garantera domstolens oberoende är en ordinarie domare i princip oavsättlig. Deras ställning garanteras i grundlag. Endast vid brott eller grovt åsidosättande kan en domare förlora jobbet.

Utöver juristdomare dömer **lekmannadomare, nämndemän**, i familjerättsmål och brottmål.

Nämndemän är folkvalda representanter. Deras röst väger lika tungt som en juristdomare. Praktiken med nämndemän går långt tillbaka i tiden. Syftet är dels att allmänheten ska få insyn i domstolens process, dels att skapa lokal förankring och öka förtroendet för domstolarna.

Civilrätt (tvist/familjemål)		Brottmål
Tvistemål	Familjemål	
Tingsrätt Tre juristdomare (förenklade mål, "småmål", en domare)	Tingsrätt En juristdomare, tre nämndemän	Tingsrätt En juristdomare, tre nämndemän
Hovrätt Tre juristdomare (fyra om TR haft tre)	Hovrätt Tre juristdomare, två nämndemän	Hovrätt Tre juristdomare, två nämndemän
Högsta domstolen Fem juristdomare	Högsta domstolen Fem juristdomare	Högsta domstolen Fem juristdomare

Laga domstol

Vid vilken domstol kärande ska väcka talan är en viktig fråga. Om kärande stämmer vid fel domstol kan stämningen misslyckas (den avvisas). Utgångspunkt är att kärande ska göra sin stämningsansökan vid den domstol där svarande har sin hemvist. Syftet är att den som blir stämd inte ska behöva "anstränga" (till exempel resa iväg till domstol där kärande bor) för att försvara sig. **RB 10:1.**

Till denna huvudregel finns en rad undantag. Där det på grund av tvistens fråga är mer lämpligt att hantera frågan på den ort där tvisten har sitt fokus.

Undantag till 10:1:

- Tvist om fastighet – tingsrätt där fastighet är belägen, **RB 10:10**
- Tvist om skadegörande handling – tingsrätt där skada inträffade, **RB 10:8**
- Konsumenttvist, där konsument bor, **RB 10:8a**
- Där lös egendom finns, **RB 10:3**
- Tvist om arv, där döde bodde, **RB 10:9**

Part och ombud

Vem kan delta i en process? Fysiska och juridiska personer kan vara part i målet. För att vara part i målet måste part ha rätt att driva talan (talerätt). Det innebär konkret att det endast är den som är "berörd" av tvisten som kan driva talan. Om X lånar ut pengar till Y och Y inte betalar tillbaka enligt avtal, är det X och Y som kan vara part i målet. En bekant till X kan inte stämma åt X och driva talan i tingsrätt (däremot kan X vara part i målet och låta ett ombud ta hand om allt).

Från partsbehörighet får man skilja mot processbehörighet. Det innebär kort att part som saknar rättslig handlingsförmåga inte själva kan driva talan. En omyndig kan vara part men kan inte själv driva talan, utan behöver en ställföreträdare som hjälper till (t ex den omyndigas förälder). Eller när ett företag är part i målet är det den juridiska personen som är part, men företaget kan inte själv föra talan, utan måste representeras av tex styrelsen. **RB 11:1-2.**

Inte sällan tar part i process hjälp av ett ombud som driver målet åt parten (ofta är det en jurist eller advokat). Ombudet har då troligtvis anlitats för att denna har kompetens i dels processrätt, dels den

materiella rätt som förekommer i målet, **RB 12:1**.

Om ombudets lämplighet bedöms utifrån ombudets redbarhet (eventuell tidigare brottslighet kan inverka negativt), insikter (om både processrätt och materiell rätt) och tidigare erfarenhet, **RB 12:2**.

Om domstolen anser att ombudet brister i ovan angivna krav kan domstolen avvisa ombudet, **RB 12:3**.

From:

<https://juridik.kristiansen.nu/> - Juridik på gymnasiet

Permanent link:

<https://juridik.kristiansen.nu/doku.php?id=processraett:domstolar&rev=1706439395>

Last update: **2024/01/28 10:56**

